

Sammanfattning

Installationsavtalet innehåller en bestämmelse som innebär att arbetstagaren under vissa förutsättningar bör arbeta på övertid i den utsträckning som enligt gällande lag kan medgivas. Fråga huruvida beordring av arbete mellan kl. 24.00 och 05.00 i strid mot 13 § arbetstidslagen utgör ett skadeståndsgrundande brott mot installationsavtalet. Även fråga om det enligt en särskild överenskommelse mellan parterna i installationsavtalet föreligger en skadeståndsgrundande skyldighet för en arbetsgivare att ta initiativ till förhandling inför genomförande av nattarbete.

ARBETSDOMSTOLEN

MELLANDOM
2009-01-21
StockholmDom nr 5/09
Mål nr A 49/07

KÄRANDE

Svenska Elektrikerförbundet, Box 1123, 111 81 STOCKHOLM
Ombud: förbundsjuristen Anne Alfredson, LO-TCO Rättsskydd AB,
Box 1155, 111 81 STOCKHOLM

SVARANDE

1. Elektriska Installatörsorganisationen EIO, Box 17537,
118 91 STOCKHOLM
2. Midroc Electro Aktiebolag, 556436-3595, Box 501, 811 25 SANDVIKEN
Ombud för båda: jur. kand. Ulf Nordström, EIO Medlemsservice AB,
Box 17537, 118 91 STOCKHOLM

SAKEN

mellandomsprövning i fråga om kollektivavtalsbrott

Mellan Elektriska Installatörsorganisationen EIO och Svenska Elektrikerförbundet gäller varandra i allmänhet avlösande kollektivavtal, det s.k. installationsavtalet. Det i målet aktuella installationsavtalet gällde under tiden den 1 april 2004 t.o.m. i första hand den 31 mars 2007.

Installationsavtalet innehåller bl.a. följande bestämmelser.

4 kap ARBETSTID**§ 4 Övertid**

3. Då arbetsgivaren så anser erforderligt, bör arbetstagaren, såvitt han icke därtill är förhindrad av vägande skäl, arbeta å övertid i den utsträckning som enligt gällande lag kan medgivas.

I bilagan 11 till installationsavtalet återges en mellan de dåvarande centrala parterna den 18 februari 1997 träffad överenskommelse beträffande bl.a. förhandlingar vid nattarbete. Överenskommelsen innehåller bl.a. följande.

Förhandlingar för nattarbete

Vid genomförande av förhandlingar inför beslut om nattarbete är parterna överens om att i första hand skall de lokala parterna, i enlighet med arbetstidslagens 13 §, genomföra förhandlingar med avsikt att träffa lokalt avtal om att arbete kan fortgå under tid efter kl 24.00 och före 05.00.

Midroc Electro Aktiebolag är medlem i EIO och är därigenom bundet av installationsavtalet. Bolaget är verksamt på den el- och teletekniska marknaden och har totalt drygt 1 100 personer anställda. Nio arbetstagare hos bolaget utförde under tiden november 2004 - mars 2005 installationsarbeten vid Kupolens affärscentrum i Borlänge. Arbete utfördes därvid även nattetid mellan kl. 24.00 och 05.00.

Mellan parterna har uppkommit tvist i frågan om bolaget genom att påfordra övertidsarbete mellan kl. 24.00 och 05.00 har brutit mot installationsavtalet. Dessutom har uppkommit tvist i frågan om bolaget genom underlåtenhet att ta initiativ till förhandling före nattarbetet har brutit mot överenskommelsen i installationsavtalets bilaga 11.

Förbundet har väckt talan mot arbetsgivarparterna och har därvid yrkat att Arbetsdomstolen ska förplikta bolaget att till förbundet utge allmänt skadestånd med 250 000 kr jämte ränta enligt lag. Förbundet har vidare yrkat att Arbetsdomstolen ska förplikta bolaget att till var och en av de berörda arbetstagarna utge allmänt skadestånd med 50 000 kr jämte ränta enligt lag.

Arbetsgivarparterna har bestritt käromålet i dess helhet.

Som grund för talan anförde förbundet att bolaget genom att påfordra övertidsarbete på det sätt som skett har brutit mot installationsavtalets 4 kap. § 4 punkt 3. I fråga om talan om skadestånd till förbundet anfördes därutöver att bolaget hade åsidosatt överenskommelsen om förhandling för nattarbete.

Efter samråd med parterna har Arbetsdomstolen beslutat att domstolen genom mellandom ska avgöra två frågor:

1. Styr arbetstidslagen innebörden av skyldigheten enligt installationsavtalet att arbeta övertid på natten på så sätt att arbete mellan klockan 24.00 och 05.00 endast kan beordras under de i 13 § arbetstidslagen angivna förutsättningarna? Innebär alltså en beordring av övertidsarbete på natten i strid mot lagbestämmelsen ett skadeståndsgrundande brott mot installationsavtalet?
2. Innebär installationsavtalets bilaga 11 att arbetsgivaren, när undantags-situationen i 13 § arbetstidslagen inte föreligger, är skyldig att förhandla med förbundet inför genomförande av nattarbete?

Till utveckling av sin talan i dessa mellandomsfrågor har parterna anfört i huvudsak följande.

Förbundet

Innebörden av 4 kap. § 4 punkt 3 installationsavtalet

Tvisten ska ses mot bakgrund av reglerna om dygnsvila i 13 § arbetstidslagen. I den dygnsvila som alla arbetstagare har rätt till ska enligt paragrafen tiden mellan midnatt och klockan 5 ingå. Avvikelse får göras, om arbetet med hänsyn till dess art, allmänhetens behov eller andra särskilda omständigheter måste bedrivas mellan midnatt och klockan 5. Från denna regel

medger arbetstidslagen att avvikelser görs genom kollektivavtal. Dessutom kan Arbetsmiljöverket enligt 19 § meddela dispens från nattarbetsförbudet.

Arbetsgivarens begränsningar i fråga om rätten att beordra nattarbete regleras i 4 kap. § 4 installationsavtalet. Bestämmelsen innebär i huvudsak att arbetstagaren, såvitt han icke därtill är förhindrad av vägande skäl, bör arbeta på övertid i den utsträckning som enligt gällande lag kan medges.

Det finns således en begränsning i installationsavtalet innebärande att övertid på natten endast får utföras i den utsträckning som kan medges enligt gällande lag. Detta innebär enligt förbundets uppfattning att arbetstidslagens innebörd styr tolkningen av skyldigheten enligt installationsavtalet att arbeta övertid på natten.

Regler om ordinarie arbetstid och övertid har funnits sedan 1920-talet. Regeln i installationsavtalet om begränsningar av övertidsarbete tillkom år 1948. Kollektivavtalsparterna har tidigare varit överens om att arbetstidslagens regel om att det ska finnas särskilt behov för beordrande av övertid ska styra tolkningen av reglerna för övertidsarbete. Genom kollektivavtalet har parterna reglerat hur arbetsledningen får gå till. Genom 4 kap. § 4 punkten 3 installationsavtalet begränsas arbetsgivarens rätt att beordra övertidsarbete på två sätt: dels genom kravet på vägande skäl, dels genom kravet på att arbetet ska ligga inom den utsträckning i tiden som medges enligt gällande lag. Om arbetsgivaren överskrider den utsträckning i tiden som medges i lagen, begår han alltså ett brott mot installationsavtalet.

Just frågan om 4 kap. § 4 punkt 3 innebär att arbetstidslagen är en del av avtalsinnehållet har varit föremål för Arbetsdomstolens bedömning i avgörandet AD 2001 nr 78. Arbetsdomstolen gjorde i denna dom bedömningen att arbetstidslagen inte utgör avtalsinnehåll. Domstolen fann att det låg närmast till hands att uppfatta formuleringen i avtalstexten som en upplysning eller en erinran om att gällande lagstiftning som kan bli berörd i samband med uttagande av övertid ska efterlevas. Förbundet delade dock inte den bedömning som gjordes. Frågan aktualiserades därför senare i avgörandet AD 2006 nr 41. Där uttalade Arbetsdomstolen bl.a. att, så som domstolen hade uppfattat parternas respektive talan, parterna var ense om att arbetsgivaren enligt installationsavtalet i princip har rätt att beordra övertid endast inom den ram som anges i arbetstidslagen. Domstolen uppfattade alltså i det målet att parterna hade den gemensamma uppfattningen att innebörden i arbetstidslagen styrde rätten att beordra övertid enligt installationsavtalet.

Förbundet anser sammanfattningsvis att arbetstidslagens innebörd, i t.ex. 8 och 13 §§ arbetstidslagen, begränsar rätten enligt avtalet att beordra övertid. Om inte någon av undantagssituationerna i 13 § andra stycket arbetstidslagen föreligger och det inte har träffats något kollektivavtal i saken, utgör beordrande av nattarbete ett brott mot installationsavtalet. Frågan om det föreligger ett skadeståndsgrundande brott enligt installationsavtalet måste alltså besvaras med beaktande av reglerna i arbetstidslagen.

Överenskommelsen om förhandlingar för nattarbete

Partena har den 18 februari 1997 kommit överens om att parterna ska genomföra förhandlingar inför beslut om nattarbete. Överenskommelsen finns angiven i bilaga 11 till installationsavtalet.

Regeln är en ordningsregel och innebär att parterna inför varje nattarbete ska förhandla i syfte att träffa kollektivavtal. Regeln innebär att arbetsgivaren måste förhandla med förbundet innan han får fatta beslut om att arbetstagarna ska utföra nattarbete.

Bakgrunden till bilaga 11 till installationsavtalet var att arbetsgivarna hade svårigheter att träffa lokala avtal om undantag från nattarbetsförbudet. De lokala parterna trodde nämligen att de inte kunde träffa avtal om nattarbete och att det endast var de centrala parterna som förfogade över detta. Detta innebar en olägenhet för arbetsgivarna. Enligt 19 § arbetstidslagen kan visserligen Arbetsmiljöverket meddela dispens från bl.a. 13 § arbetstidslagen. Arbetsmiljöverket meddelar dock inte dispens om parterna inte har försökt att träffa kollektivavtal. Att parterna har försökt att träffa kollektivavtal om avvikelse från arbetstidsförbudet är ett grundläggande villkor för att Arbetsmiljöverket ska pröva frågan om dispens. Arbetsmiljöverket har i andra fall avvisat arbetsgivarens dispensansökan.

Förbundet uppfattade att den överenskommelse som träffades mellan parterna den 18 februari 1997 om förhandlingar om nattarbete skulle innebära en ordningsregel med skyldighet för parterna att förhandla inför utförande av nattarbete i alla situationer då undantagsregeln i 13 § andra stycket arbetstidslagen inte är tillämplig. En arbetsgivare som har påfordrat nattarbete utan att först ha tagit initiativ till lokal förhandling har begått ett skadeståndsgrundande kollektivavtalsbrott.

Arbetsgivarparterna

Innebörden av 4 kap. § 4 punkt 3 installationsavtalet

Arbetsdomstolen har i AD 2001 nr 78 prövat frågan om arbetstidslagen utgör en del av installationsavtalet och därvid kommit fram till att så inte är fallet. Domstolen fann att ett eventuellt brott mot 13 § arbetstidslagen inte samtidigt utgör ett brott mot installationsavtalet.

Regeln om övertid i 4 kap. § 4 installationsavtalet infördes år 1948. Texten i punkten 3 första meningen innehåller tre olika led. Först anges att arbetstagaren bör arbeta övertid då arbetsgivaren anser det vara erforderligt. I det andra ledet anges att arbetstagaren inte är skyldig att arbeta övertid om denne är förhindrad till detta av vägande skäl. I det tredje ledet anges att övertid endast får ske i den utsträckning som gällande lag medger. Detta tredje led utgör endast en erinran om arbetstidslagen. Det är ostridigt att installationsavtalet inte innebär att arbetstidslagen är bortavtalad, vilket ju förekommer på andra avtalsområden. På installationsavtalets område måste därför t.ex. reglerna om högsta tillåtna uttag av övertid i 8 § arbetstidslagen iakttas. Om

förbundets tolkning vore riktig, skulle ett brott mot arbetstidslagen samtidigt utgöra ett brott mot installationsavtalet och medföra dubbla sanktioner. Men avtalet har alltså inte en sådan innebörd.

Regeln om förhandlingar för nattarbete

En avvikelse från nattarbetsförbudet i 13 § andra stycket arbetstidslagen får göras av arbetsgivaren om arbetet med hänsyn till dess art, allmänhetens behov eller andra särskilda omständigheter måste bedrivas mellan midnatt och kl. 05.00. Ett undantag från nattarbetsförbudet i arbetstidslagen kan enligt arbetstidslagen också åstadkommas genom kollektivavtal som har slutits eller godkänts av en central arbetstagarorganisation eller, om avvikelsen ska gälla under en tid om högst en månad, genom kollektivavtal med lokal arbetstagarorganisation.

Vid mitten av 1990-talet upplevde EIO (som då hette EIA) och dess medlemsföretag att det var svårt att genom förhandling träffa kollektivavtal med de lokala arbetstagarorganisationerna. De lokala arbetstagarparterna uppgav sig inte ha mandat att träffa kollektivavtal med avvikelse från 13 § arbetstidslagen. EIO upplevde att arbetstagarparterna obstruerade önskemålen genom att hävda att de inte hade mandat. EIO påtalade problemet hos förbundet centralt utan att någon förbättring kom till stånd.

År 1997 fick dock EIO en möjlighet att lösa problemet i samband med att EIO inte hade mottagit någon uppsägning av det då gällande installationsavtalet som hade giltighet t.o.m. den 31 mars 1997. Om uppsägning och förhandlingsframställan inte hade gjorts senast den 31 januari 1997 skulle avtalet komma att prolongeras på oförändrade villkor. Den 11 februari 1997 erhöll EIO en skrivelse från förbundet med begäran om bekräftelse på att EIO hade mottagit en förhandlingsframställan som angavs ha blivit postad den 20 januari 1997. Eftersom EIO inte hade mottagit någon förhandlingsframställan svarade EIO till förbundet att dess brev inte hade kunnat anträffas och begärde att förbundet närmare skulle belysa omständigheterna kring avsändandet av brevet. Förbundet besvarade i sin tur EIO:s brev och vidhöll att förhandlingsframställningen hade avsänts den 20 januari 1997.

Enligt EIO:s uppfattning hade förbundet missat fristen för förhandlingsframställan. EIO valde dock att acceptera förhandlingsframställningen av den 20 januari 1997 under förutsättning att förbundet tillmötesgick EIO i vissa avseenden och att vissa punkter i installationsavtalet ändrades. Parterna träffade den 18 februari 1997 en överenskommelse i sammanlagt sex olika frågor. Överenskommelsen innehöll bl.a. den text om "Förhandlingar för nattarbete" vilken nu återfinns som bilaga 11 till installationsavtalet. Denna text infördes på EIO:s begäran. Samma dag som överenskommelsen träffades skickade EIO ett brev till förbundet med bekräftelse att förhandlingsframställan avseende installationsavtalet hade kommit EIO till handa.

1997 års överenskommelse om förhandlingar rörande nattarbete infördes på grund av de problem som hade att göra med att förbundets lokala avdelningar inte ville eller trodde sig kunna förhandla med arbetsgivaren om

nattarbete. Överenskommelsen innebar en påminnelse till parterna om vad som sedan tidigare gällde. Syftet med införandet var inte att ålägga arbetsgivaren en primär förhandlingsskyldighet, utan att erinra de lokala parterna om att det i första hand är de som ska träffa ett eventuellt kollektivavtal om undantag från nattarbetsförbudet.

Domskäl

Bakgrunden till tvisten är att bolaget under tiden november 2004 – mars 2005 utförde installationsarbeten i Borlänge och därvid i viss utsträckning beordrade övertidsarbete mellan midnatt och kl. 5. I tvisten har blivit klarlagt att parterna har skilda uppfattningar om innebörden av installationsavtalet och en till detta avtal anslutande överenskommelse.

Arbetsdomstolen har i denna mellandom att besvara två frågor:

1. Styr arbetstidslagen innebörden av skyldigheten enligt installationsavtalet att arbeta övertid på natten på så sätt att arbete mellan klockan 24.00 och 05.00 endast kan beordras under de i 13 § arbetstidslagen angivna förutsättningarna? Innebär alltså en beordring av övertidsarbete på natten i strid mot lagbestämmelsen ett skadeståndsgrundande brott mot installationsavtalet?
2. Innebär installationsavtalets bilaga 11 att arbetsgivaren, när undantags-situationen i 13 § arbetstidslagen inte föreligger, är skyldig att förhandla med förbundet inför genomförande av nattarbete?

Utredningen i målet

Målet har avgjorts efter huvudförhandling. Vid denna har på förbundets begäran hållits förhör upplysningsvis med f.d. förhandlingschefen S.H. och förhandlingschefen R.W. På arbetsgivarparternas begäran har hållits förhör upplysningsvis med f.d. förhandlingschefen och vice verkställande direktören L.A. och förhandlingschefen Å.K.K.

Innebörden av installationsavtalets övertidsregel

Bestämmelsen i installationsavtalets 4 kap. § 4 punkt 3 innehåller i princip tre komponenter. Den första innebär att arbetstagaren bör arbeta på övertid då arbetsgivaren anser det vara erforderligt. Den andra komponenten innebär att arbetstagaren inte behöver arbeta på övertid om han är förhindrad därtill av vägande skäl. Den tredje komponenten, som är aktuell i den föreliggande tvisten, utgörs av tillägget beträffande arbetstagarens skyldighet att arbeta övertid att den gäller "i den utsträckning som enligt gällande lag kan medgivas".

Parterna är ense om att formuleringen "enligt gällande lag" syftar på arbetstidslagen. I tvisten är det särskilt arbetstidslagens regel rörande nattarbete som är av betydelse. Av 13 § andra stycket arbetstidslagen framgår att tiden mellan midnatt och klockan 5 ska ingå i den dygnsvila som alla arbetstagare har rätt till. I lagen görs dock undantag för fall då arbetet med hänsyn till

dess art, allmänhetens behov eller andra särskilda omständigheter måste bedrivas mellan midnatt och klockan 5.

Tvisten i denna del aktualiserar principfrågan om avtalsbestämmelsen innebär att arbetstidslagens regler utgör en del av avtalet. Om en arbetsgivare bryter mot arbetstidslagens nattarbetsförbud, bryter han då också mot avtalet? Så är fallet enligt förbundets uppfattning. Förbundet menar att arbetstidslagens regler utgör en del av installationsavtalet och att arbetstidslagen därmed utgör den ram inom vilken övertidsarbete avtalsenligt kan beordras. Arbetsgivarparternas uppfattning är däremot att det i en sådan situation endast är lagens sanktionssystem som aktualiseras och att det inte föreligger något åsidosättande av installationsavtalet. Enligt deras uppfattning innefattar avtalets formulering bara en erinran om förekomsten av arbetstidslagens regler.

Den nu angivna tvistefrågan har redan tidigare bedömts av Arbetsdomstolen. Domstolen har nämligen i domen 2001 nr 78 prövat frågan om brott mot nattarbetsförbudet i arbetstidslagen ska medföra skyldighet att utge allmänt skadestånd för kollektivavtalsbrott. I domskälen konstaterade domstolen att det i målet inte hade lagts fram någon bevisning om vad som kan anses ha varit den gemensamma partsavsikten i denna fråga. Arbetsdomstolen uttalade vidare följande.

Arbetsdomstolen har i tidigare avgöranden uttalat att för att en lag helt eller delvis skall anses utgöra innehåll i ett kollektivavtal bör ställas kravet att detta kommer till tydligt uttryck i avtalet (se AD 1998 nr 4 med där gjorda hänvisningar). Frågan är således om den hänvisning till "gällande lag" som finns i 4 kap. § 4 tredje punkten i avtalet om arbetstagarens skyldighet att arbeta övertid innebär ett tillräckligt tydligt uttryck för att parterna önskat göra 13 § arbetstidslagen till avtalsinnehåll.

Arbetsdomstolen har i domen 1985 nr 136 uttalat att det förekommer att en lag eller något annat komplex görs till innehåll i ett kollektivavtal genom en hänvisning i detta, men att det är betydligt vanligare att en sådan hänvisning i stället är avsedd endast som en erinran om att parterna lämnat en viss fråga oreglerad av det skälet att det finns bestämmelser om den på annat håll. Domstolen uttalade vidare att det om parternas avsikt vid tillkomsten av en viss hänvisning inte kan utredas är en naturlig utgångspunkt vid tolkningen, att den har den karaktär av erinran som nyss nämnts (jfr även AD 1988 nr 73).

Enligt Arbetsdomstolens mening ligger det således, då någon gemensam partsavsikt inte kan utredas, närmast till hands att uppfatta formuleringen i avtalstexten som en upplysning eller en erinran om att gällande lagstiftning som kan bli berörd i samband med uttagande av övertid skall efterlevas. Det är möjligt att det i första hand är den begränsning av övertidsarbetets omfattning som anges i 8 § arbetstidslagen som åsyftas. Det är också möjligt men inte uppenbart att även regeln om nattarbetsförbud avses i detta sammanhang. Även denna oklarhet talar enligt Arbetsdomstolens mening för att den aktuella formuleringen i övertidsbestämmelsen i fråga inte kan anses utgöra ett tillräckligt tydligt uttryck för att parterna avsett att ett brott mot nattarbetsförbudet i arbetstidslagen skall medföra skyldighet att utge allmänt skadestånd för kollektivavtals-

brott. Det kan tilläggas att för brott mot arbetstidslagens regler finns ett särskilt sanktionssystem i den lagen.

Arbetsdomstolen finner således att även om bolaget skulle anses ha brutit mot arbetstidslagens 13 § – en fråga som domstolen inte behöver ta ställning till – kan detta inte anses innebära brott mot installationsavtalet. Förbundets skadeståndstalan kan inte heller på denna punkt bifallas.

Arbetsdomstolen kom i domen alltså fram till att avtalets formulering inte kan anses utgöra ett tillräckligt tydligt uttryck för att parterna avsett att ett brott mot nattarbetsförbudet i arbetstidslagen ska medföra skyldighet att utge allmänt skadestånd för kollektivavtalsbrott.

Förbundet har emellertid i den nu föreliggande tvisten till stöd för sin uppfattning hänvisat till vissa uttalanden i en senare meddelad dom, nämligen domen 2006 nr 41. Där angav domstolen att det, som domstolen hade uppfattat parternas talan, var ostridigt att avtalsbestämmelsens hänvisning omfattade inte bara de i 8 § arbetstidslagen angivna tidsgränserna, utan även den allmänna förutsättningen för övertidsarbete att det finns ett särskilt behov av ökad arbetstid. Det anförda betydde enligt vad domstolen uttalade att parterna var ense om att arbetsgivaren enligt installationsavtalet i princip har rätt att beordra övertidsarbete endast inom den ram som anges i arbetstidslagen.

Den tvist som avgjordes genom 2006 års dom avsåg en helt annan fråga rörande övertidsreglernas innebörd än den som domstolen har att nu ta ställning till. De konstateranden som domstolen gjorde i 2006 års dom byggde på hur domstolen uppfattade parternas anföranden i det målet i ett hänseende som inte hade någon direkt betydelse för avgörandet av den då aktuella tolkningsfrågan. Arbetsdomstolen finner att de uttalanden av domstolen som förbundet hänvisat till i 2006 års dom inte kan tillmätas någon betydelse vid prövningen av den nu föreliggande tvistefrågan.

Av det anförda framgår att Arbetsdomstolen i 2001 års dom fann att installationsavtalet i det omtvistade hänseendet inte har den innebörd som förbundet har gjort gällande. Vidare kan konstateras att det i det föreliggande målet inte har anförts någon ny omständighet som föranleder en annan slutsats i fråga om avtalets innebörd än den som framgår av 2001 års dom. Arbetsdomstolen finner mot denna bakgrund att arbetstidslagen inte utgör en del av installationsavtalets innehåll på det sätt som förbundet har gjort gällande. Domstolen väljer att besvara den ställda mellandomsfrågan på det sättet att domstolen förklarar att beordring av övertidsarbete på natten i strid mot lagbestämmelsen inte utgör ett brott mot installationsavtalet.

Förhandlingar för nattarbete

I bilaga 11 till installationsavtalet har beträffande "Förhandlingar vid nattarbete" angivits att, vid genomförande av förhandlingar inför beslut om nattarbete, parterna är överens om att i första hand de lokala parterna, i enlighet med arbetstidslagens 13 §, ska genomföra förhandlingar med avsikt att träffa lokalt avtal om att arbete kan fortgå under tid efter kl 24.00 och före 05.00.

Enligt förbundets ståndpunkt innefattar överenskommelsen en ordningsregel som innebär att båda parterna har en plikt att förhandla med avsikt att träffa avtal. Arbetsgivarparternas uppfattning är att regeln innebär endast en erinran till de lokala parterna om att de har mandat att träffa avtal om undantag från nattarbetsförbudet, och regeln innebär enligt deras mening inte en skadeståndsgrundande plikt att ta initiativ till förhandling.

Tvistefrågan kan ses mot bakgrund av följande förhållanden. Undantag från arbetstidslagens principiella förbud mot nattarbete kan på installationsavtalets område göras enligt tre olika alternativ. Det första alternativet är att arbetsgivaren väljer att tillämpa det undantag som återfinns i 8 § arbetstidslagen och som avser fall då arbetet med hänsyn till dess art, allmänhetens behov eller andra särskilda omständigheter måste bedrivas mellan midnatt och klockan 5. Det andra alternativet är att det träffas ett centralt eller lokalt kollektivavtal om nattarbetet (se 3 § andra och tredje stycket arbetstidslagen). Det tredje alternativet är att arbetsgivaren söker och erhåller dispens från Arbetsmiljöverket (se 19 § arbetstidslagen). I anslutning till det tredje alternativet kan tilläggas att det, enligt vad som framkommit genom utredningen i målet, synes vara Arbetsmiljöverkets praxis att inte meddela dispens om arbetsgivaren inte kan visa att han först har sökt uppnå en överenskommelse med den fackliga organisationen.

Förbundets ståndpunkt är att den aktuella överenskommelsen innefattar en förhandlingsskyldighet som inte skulle gälla i fall då lagens undantag från nattarbetsförbudet är tillämpligt. Det kan anmärkas att detta innebär att arbetsgivaren enligt överenskommelsen skulle vara förhandlingsskyldig endast i fall då han beordrar nattarbete i strid mot lagen, dvs. i sådana situationer där domstolen i det föregående avsnittet har kommit fram till att arbetsgivaren inte gör sig skyldig till något skadeståndsgrundande brott mot själva installationsavtalet.

Beträffande bakgrunden till den omtvistade överenskommelsen har i målet framkommit följande. Förhandlingar i vissa frågor, bl.a. frågan om nattarbete, inleddes i februari 1997 sedan en av förbundet avsänd uppsägning av installationsavtalet inte hade kommit arbetsgivarorganisationen till handa inom rätt tid. Förhandlingarna gällde inte bara nattarbete utan även fem andra frågeställningar. Arbetsgivarparterna har gjort gällande att den uteblivna uppsägningen av installationsavtalet gav arbetsgivarsidan en särskild möjlighet att få till stånd en överenskommelse om bl.a. nattarbete. Förbundet har på sin sida menat att det var arbetstagsidan som hade övertagit i förhandlingssituationen. Arbetsdomstolen anser för sin del att det inte finns anledning att gå in på frågan om vilken av parterna som kan ha haft det mest gynnsamma förhandlingsläget. Däremot kan det konstateras att det i målet är ostridigt att överenskommelsen i vad den gäller nattarbete togs upp på begäran av arbetsgivarsidan och hade sin bakgrund i de svårigheter som enskilda arbetsgivare hade att få till stånd lokala förhandlingar om nattarbete och som i sin tur omöjliggjorde en dispens från Arbetsmiljöverket. Det är också ostridigt att det var arbetsgivarsidan som formulerade texten i överenskommelsens aktuella del rörande nattarbete.

Beträffande de förhandlingar som ledde fram till överenskommelsen har S.H. inför domstolen berättat bl.a. följande. Bakgrunden till regeln om förhandlingar för nattarbete var att arbetsgivarna allt mer hade börjat utnyttja reglerna om arbete på natten och i allt större utsträckning beordrade arbetstagarna att utföra arbete nattetid. Förbundet hade sagt till de lokala förtroendemännen att det bara skulle utföras nattarbete om det fanns ett behov. Det förekom tvister där förbundet krävde att nattarbete skulle godkännas centralt för att gälla. EIO ville få till stånd en lösning som innebar att arbetsgivarna skulle behöva förhandla endast på lokal nivå, men det gick förbundet inte med på. Syftet med regeln i bilaga 11 till installationsavtalet om förhandlingar för nattarbete var att markera en skyldighet för parterna att förhandla. Förbundet gick med på en ordningsregel som innebar en förhandlingsplikt som i första hand skulle resultera i lokala förhandlingar. Det markerades genom bestämmelsen att det var en skyldighet att förhandla och att förhandlingsskyldigheten i första hand skulle lösas genom lokala förhandlingar. Om parterna inte kom överens skulle de kunna påkalla centrala förhandlingar.

L.A. har beträffande förhandlingarna inför överenskommelsen berättat bl.a. följande. Texten i bilaga 11 i installationsavtalet om förhandlingar för nattarbete tillkom på EIO:s initiativ på grund av att det låg i arbetsgivar- sidans intresse att få klargjort att det fanns en möjlighet att förhandla lokalt beträffande nattarbete av kortare varaktighet än en månad. Regeln avsågs innehålla en erinran om att de lokala parterna var skyldiga att förhandla.

Mot bakgrund av det anförda kan konstateras det vid överenskommelsens tillkomst, enligt vad utredningen i målet ger vid handen, inte förekom någon diskussion om att det skulle införas ett slags primär förhandlingsskyldighet för enskilda arbetsgivare. Däremot kan konstateras att överenskommelsen hade som bakgrund att enskilda arbetsgivare hade svårigheter att få förbundets lokala avdelningar att ställa upp på förhandlingar om nattarbete. Det är enligt domstolens mening väl förenligt med överenskommelsens avfattning att denna hade till syfte att klargöra att det i sådana situationer ålåg i första hand de lokala parterna att förhandla om nattarbete. Däremot finns det inte stöd i ordalagen för att uppfatta överenskommelsen så att den innebär en skyldighet för arbetsgivaren att i varje situation förhandla inför ett tilltänkt nattarbete. Domstolen vill särskilt peka på att överenskommelsen enligt sin avfattning gäller situationen "vid genomförande av förhandlingar inför beslut om nattarbete". Detta får anses innebära att texten tar sikte på sättet att i förekommande fall genomföra förhandlingar, men däremot inte på att klargöra i vilka fall förhandlingar ska ske.

Mot bakgrund av det anförda anser Arbetsdomstolen att det inte finns stöd för förbundets uppfattning om överenskommelsens innebörd. Domstolen väljer att besvara den ställda mellandomsfrågan på det sättet att domstolen förklarar att överenskommelsen inte innebär att arbetsgivaren har en skadeståndssanktionerad skyldighet att ta initiativ till förhandling inför genomförande av nattarbete.

Domslut

Arbetsdomstolen förklarar

dels att beordring av övertidsarbete mellan klockan 24.00 och 05.00 och i strid med 13 § arbetstidslagen inte innebär ett skadeståndsgrundande brott mot installationsavtalet,

dels att överenskommelsen i installationsavtalets bilaga 11 inte innebär att arbetsgivaren har en skadeståndssanktionerad skyldighet att ta initiativ till förhandling inför genomförande av nattarbete.

Ledamöter: Michaël Koch, Maj Johansson, Folke K. Larsson, Charlott Richardson och Lilian Hindersson. Enhälligt.

Sekreterare: Maria Vereide Dahlberg